

Historien på spåret

TYRESÖ-FLATEN RUNT

En tur i kultur- och naturmiljöer. Varierad terräng, ca 8 km. Stigarna nära sjön går i delvis kuperad terräng. Grön slinga ger jämnare, barnvagnsvänlig väg. Vägen mellan Rundmar och Nyfors är mycket stenig.

GAMMELSTRÖMMEN. FOTO: EDDIE ALESTEDT

På vägen:

1. Gammelströmmen
2. Gammelströmsfortet
3. Bäverhydda
4. Tyresta
5. Gammelskogen
6. Uppsätra (ruin)
7. Ekbacken
8. Markisens jaktstuga (ruin)
9. Karlberg
10. Fornborgen
11. Utmaningen
12. Nedre kärret
13. Rundmars gård
14. Utsiktsplatsen
15. Nyfors
16. Sommarstugorna
17. Hällberga
18. Krusboda

Vänd på bladet!

UNGDOMAR UTANFÖR HÄLLBERGA, 1930-TALET

WÄTTINGE/NYFORS PÅ 1600-TALET. ILL: DAVID BRACKEN

RUNDMAR PÅ 1930-TALET. FLYGFOTO

KARLBERGS TORP

NYFORS SOMMARSTUGEOMRÅDE

Historien på spåret

TYRESÖ-FLATEN RUNT

Tyresö Flaten är den djupaste sjön i raden av sjöar som kallas Tyresåns sjösystem. Den går som en väldig spricka igenom det unika sprickdalslandskapet. Sjön är 25 m djup och här finns abborre, gös och öring.

På vägen:

1. **Gammelströmmen.** Alens rötter skapar miljön vid strömmen. Strömstaren kan synas här tidig vår. Väster om bron finns såråkra i maj-juni, en växt som förr användes för att badda sår.

GAMMELSTRÖMSFORTET HAR 137 GLUGGAR

2. **Gammelströmsfortet.** Rester av en lång försvarsmur, "Korvlinjen", som byggdes 1902-1910 både norr och söder om Stockholm och hette Stockholms fasta försvar.

3. **Bäverhydda.** Bävern faller träd för att bygga bo men också dammar, där döda växt-delar blir livsmiljöer för vattenlevande djur.

4. **Tyresta naturreservat och nationalpark** är nästan 5 000 hektar stort och Sveriges största urskog söder om Dalälven.

5. **Gammelskogen.** En av våra artrikaste naturtyper. Hänglavar avslöjar att skogen har fått växa ifred länge och att luften är ren.

6. **Uppsätra torp** (ruin). Torp byggt i mitten av 1600-talet av en arbetare i krutbruket i Wättinge, idag Nyfors. Det fanns kvar till på 1950-talet, då det brann ner. Sätra betyder utmarksäng. Till torpmiljön hör backnejlika, gulmåra, johannesört och såpnejlika.

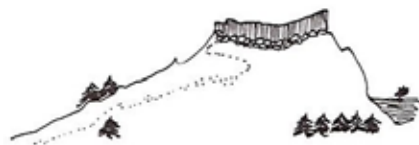

UPPSÄTRA, SKISS AV DAVID BRACKEN

7. **Ekbacken.** Ekar finns ofta kvar eftersom det i nästan 300 år var förbjudet att fälla dem. De tillhörde kungen in på 1800-talet och skulle användas för att bygga båtar.

8. **Jaktstugan** (ruin). På 1930-talet byggdes en jaktstuga åt en av arvtagarna till godsets marker, markis Clas Leo Lagergren. Bilen ställdes vid Nyfors och man rodde över sjön.

9. **Karlberg.** Karlberg var dagsverkstorp under Rundemars gård. Till torpet hör en liten åker och äng. Ibland bodde det folk som arbetade i Nyfors industrier. På 1800-talet fick barnen gå i en ambulerande skola vid Nyfors. Stugan förvaltas av ett jaktlag.

10. **Fornborgen** mellan Karlberg och sjön tros ha varit en tillflyktsborg för gårdarna vid sjön. En nyare tolkning är kultplats från bronsåldern (ca 1500 f Kr) som användes för att kommunicera med högre makter i övergången mellan olika landskap.

11. **Utmaningen.** På en liten häll vid vattnet på uddens nordvästra sida finns en relativt ny runristning. Det står "Bengt och Ulla tälta här"... Försök att hitta den! Se bilden ovan.

12. **Nedre kärret.** Våtmarker är viktiga för paddor, groddjur och många växter.

RUNDEMARS GÅRD 2015

13. **Rundmar** är en av Tyresös äldsta gårdar och finns med i skrivna dokument redan 1409 och tillhörde det medeltida Tyresö-godset. Bonden fick leverera spannmål, höns, ägg och ved till godset. Han fick inte jaga eller fiska, ens för eget behov. Gården var ganska stor och torparna på Karlberg, Uppsätra och Grändalen gjorde dagsverken här. Mar betyder grund vik. Jordbruket fanns kvar till 1944, sedan har det varit hästgård i många år. Flygfotot på framsidan visar hur många byggnader som fanns 1930. På östra sidan viken finns en hassellund som avslöjar att markerna använts för bete. Tyresö kommun har köpt gården.

14. **Utsiktsplats.**

15. **Nyfors eller Wättinge.** Vattenkraften i fallet mellan sjöarna användes redan på 1400-talet till att driva en mjölkvarn. På 1500-talet tillverkades plåt för att bygga kanoner och kopparplåtar till Stockholms slott. Då byggdes också en krutkvarn. På 1600-talet ägde Stockholms barnhus en valkvarn, där ylletyg filtades för att bli tjockt. Hit skickades föräldralösa och fattiga barn för att arbeta. År 1671 kom en sämskmakarstamp där sämskskinn behandlades och blev till handskar och stövlskaft. Vägen hit fick heta Sämskmakarvägen, nu Wättinge gårdsväg. Från Uddbyviken flyttade ett pappersbruk hit på 1750-talet och platsen bytte namn till Nyfors. Först 100 år senare byggdes disponentbostaden. Alldeles intill fanns arbetarbostäder som nu är rivna, liksom det mesta av industrierna. Bild på framsidan.

16. **Nyfors stugområde.** Ett av Tyresös första sommarstugeområden. Det beskrevs som "naturälskares eldorado" bara 30 minuters bussresa från Stockholm. De första sportstugorna byggdes i allmoge- eller dalastil. Byggmästaren som drev sågen vid Nyfors levererade virke och en handelsbod fanns i området. Bild på framsidan.

17. **Hällberga.** Varuhuset PUB i Stockholm lät bygga två stugor i tjärat timmer som gåva till personalen 1934 för att de skulle kunna vila och leva friluftsliv. Anläggningen fick namn efter varuhusets disponent Fredric Hellberg. Den första stugan byggdes till 1945 och 1951 byggdes en "frustuga" bredvid. Hällberga har hyrts ut för fester i många år. Längre fanns dansbana vid sjön. Bild på framsidan.

18. **Krusboda.** Byggdes 1969-74 som ett av Sveriges största grupphusområden med 1400 bostäder. Namnet kommer från ett gammalt torp som låg vid Wättinge gårdsväg. Torpet är rivet men en skylt finns på platsen.